

2.5. A nemzeti tisztelet elve

A nemzeti kisebbségek jogai kapcsán az állam kötelességeit taglalva meg szokás állni a jogok lehető legszélesebbre tárásánál anélkül, hogy a nemzeti identitás lélektani összetevői helyet kapnának az igényelhető jogok között, noha a nacionalizmus nyilvánvalóan rendelkezik lélektani összetevőkkel. Amint az kiderült, a nacionalizmus lélektani összetevőinek is vannak morális dimenziói, éppen ezért morális vita tárgyává tehető, és politikai dimenziói szintén alávetetők morális értékelésnek. Ezért igényeket támaszthatunk az állammal szemben ebben a kérdésben. Nevezük ezt a területet a nemzeti tisztelet elvének.

Arról van szó, hogy minden egyéni és csoportjog megadása esetén sem biztos, hogy az adott nemzeti csoport tagjai „otthon érzik” magukat az adott állam keretei közt. A probléma egyik lényeges elemét már Lord Acton felveti, amikor a nemzeti elnyomást többek között úgy jellemzi, hogy „semmibe veszik” a másik nemzetet.²⁸⁶ Lichtenberg szerint például Margalit és Raz az államban a csoport kultúrájának és önérzetének védelmezőjét látja. Ezt nevezik ők önrendelkezésnek.²⁸⁷ Brian Walker pedig a nemzeti szimbólumokról, ünnepekről hozott állami döntést ugyanabba a kategóriába sorolja, mint a hivatalos nyelv kérdését. Ezek szerinte az etnikai hegemonia modelljéhez kapcsolódnak.²⁸⁸

A nemzeti tisztelet igényével szemben felvethető, hogy nem jogi kérdés, így nem kell törvények által rendeznie az államnak. Ám mégis ezt teszi, és tennie is kell. Az állam, minthogy lélektani vonatkozásai is vannak, szimbólumokat, ünnepeket választ magának. Nemzetállamként ezeket javarészt jelentős nemzeti eseményekhez, személyiségekhez köti, és törvény által szabályozza, biztosítva polgárai számára a jogot az ilyen ünnepek megünneplésére, a szimbólumok használatára. Sőt bizonyos helyzetekben egyenesen kötelezi őket erre. Ugyanakkor az állam szimbólumrendszerébe nyilvánvalóan belefoglalhatók a többségtől eltérő nemzetiségű polgárainak értékes nemzeti

teljesítményei és jelképei is. Lehetséges ezek közös, illetve kölcsönös ünneplése, tisztelete, használata. Tiszteletük az ember már taglalt morális képessége kapcsán akkor is lehetséges, ha adott esetben egyikük-másikuk az egymás ellen vívott nemzeti küzdelemre is emlékeztet, minthogy az adott esemény a kor fejlődésirányainak fényében ellentmondásos volt. Az ellentmondásosság felismerése nem vonja kétségbe az adott esemény, cselekedet pozitív elemeit, sőt éppen ez teszi alkalmatlanná a jelenkori „ellentmondások” historizáló alátámasztására.

Az e fejezetben elmondottakat összefoglalva megállapíthatjuk, hogy mindezekre nemcsak annak az egyénnek van szüksége, aki a többségi nemzethez tartozik államán belül, hanem annak is, aki kisebbségben él. Vagyis nem szükséges a morális indoklás alapjául szolgáló társadalmi egységet elválasztani az egésztől, az egyén nemzeti kisebbségi jogainak alapját elválasztani az egyén nemzeti jogainak alapjától, mivel lényegében ugyanarról a jogról van szó. Következésképpen az egyén helyzete államában lehet más és más, attól függően, hogy a nemzeti többséghez vagy a kisebbséghez tartozik-e. Ám hivatkozása nemzeti jogainak tiszteletére ugyanabból a forrásból fakad. Abból az emberi igényből, hogy szabadon használhassa azokat az ismereteket és tapasztalatokat, amelyeket kultúrájának nemzeti és a nemzetté válás előtti szakaszai halmoztak fel, valamint hogy mindezt szabadon tehesse a társadalomfejlődés nemzeti szintjén. Az állam pedig rendelkezik megfelelő lehetőségekkel, amelyekkel biztosíthatja az egyén nemzeti szabadságát abban az esetben is, ha az adott egyén másokkal együtt olyan csoportot kíván alkotni, amelyik tagjai az állam polgárainak összességén belül nemzeti sajátosságaik tekintetében számbelileg kisebbségben vannak.

Hogy azonban jelentősebb előrelépés történjen e probléma megoldásában, az adott csoportot alkotók sajátosságainak kell a megoldási kísérletek kiindulási alapjául szolgálniuk. Például elmaradottságuk esetén csak ők maguk zárkozhatnak fel a fejlettebb többséghez, más nem teheti ezt meg helyettük, még az állam sem. Az állam ebben legfeljebb segíthet, és a segítség

adott helyzetben kötelességévé is tehető, ám nem helyettesítheti azok szándékát, akik hátrányukat szeretnék ledolgozni. Ugyanakkor az efféle szándék az esetek jelentős részében hasonulást is jelenthet. Nem jelenti szükségszerűen korábbi sajátosságai teljes feladását, de jelentheti azok átalakítását, modernizálását. Éppen ezért nem kell együtt járnia az érintettek nemzeti identitásának feladásával sem.

A nemzeti jogok alapjának ezért mindenképpen a jogokat igénylő személyeknek kell lenniük. Ha ugyanis csak a közösség e jogok hordozója, akkor mindenekelőtt azt a szervet kell megadni, amelyik az adott közösség jogainak hordozója. Ha a nemzeti sajátosságokkal rendelkező közösség e jog kizárólagos letéteményese, a jogigény meghatározó elemeit, a nemzeti sajátosságok körét a közösség szervei maguk határozhatják meg. Maga a közösség azonban bármilyen szerkezetű lehet, vagyis ilyen joggal rendelkezhetnek az antidemokratikus nemzeti jellemvonásokkal bíró csoportok is, akik eme beállítottságukat a más álláspontot képviselők hangjának elfojtására használják saját csoportjukon belül. Azaz a csoporthoz telepített jogokat az egyéni jogok korlátozására használják fel csoportjukban.

Ugyanakkor természetesen nem lehet azzal érvelni, hogy amennyiben az adott csoport nem teljesíti a demokrácia bizonyos feltételrendszerét, akkor nem illetik meg őket a nyelvi jogok. Ezzel ugyanis hasonló eredményre jutunk, mint az első esetben, amikor is minden csoporthoz hozzárendeltük ezeket a jogokat. Ebben az esetben még azoktól az egyénektől is megvonjuk e jogokat, akik nem sértik mások hasonló jogait, és nem tartoznak az elnyomó hatalom gyakorlói közé.

A nemzetiségi jogok egyenlősége emberi jogi megközelítésben tehát abban rejlik, hogy az eltérő nemzetiségűek szabadon ápolhatják és fejleszthetik nemzeti sajátosságaikat. E szabadságnak azonban nemcsak saját nemzeti jogai, hanem mások nemzetiségi jogai is részét alkotják. Jogegyenlőségükről akkor beszélhetünk, ha nemzeti jogaik a nacionalizmus modern funkcióinak megfelelő tartalommal bírnak. Például az egyén nyelvi jogai a nyelv nemzeti funkcióinak használatához való jogot is jelentik. Tehát azt, hogy a kisebbség nyelve a magas kultúra és az állam nyelve is lehessen.

Ugyanakkor még egy korlátozásra van szükség. Arra, hogy csak olyan nemzeti sajátosságok jelenthetnek korlátokat, melyek nem állnak ellentétben az emberi jogokkal. Azaz például mások diszkriminációjának, társadalmi kirekesztésének, elnyomásának, elpusztításának nemzeti ideológiájú hagyományai, illetve eszméi nem jelenthetik azt a védelmezett korlátot, amely mögé kell húzódnia az egyik félnek. Akkor ugyanis kölcsönösen el kellene fogadnunk az egymás kölcsönös elnyomására, sőt kiirtására irányuló nemzeti ideológiájú szándékok jogosságát, ami feloldhatatlan logikai ellentmondásba sodorná a rendszert.